ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՈՒԹԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 18 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 1857 — ԹԻՒ 556

ԶՄԻՒՌՆԻԱ, 18 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

Լոնտոնի լրագրութեանց գրածին նայելով, Հնդկաստանէն հասած վերջին լուրերը շատ յաջող են համեմատաբար, և այսպիսի օգտակար լուրեր առնուած չէին յորմէ հետէ ապստամբութիւնը սկսած է յիշեալ երկրին մէջ։ Լուքնով քաղաքին բերդը գտնուող անգղիացի զօրաց կացութիւնը խիստ ապահով և անվտանգ կըհամարուի այժմ. քանզի յաջողեր են երկու անգամ բերդէն դուրս ելնելու, և պաշարող թշնամեաց հետ պատերազմելով, անոնց յաղթեր և երկու թնդանօթնին առեր են։ Նաև այս միջոցիս կարող եղեր են ուտելիքի վերաբերեալ առատ պաշարներ բերդը բերելու։ Տէլհի քաղաքին առջև ևս, անգղիացի զօրաց կացութիւնը լաւագոյն է այժմ. քանզի արդէն բաւական օգնական զօրք հասեր է և հետզհետէ հասնելու վրայ է եղեր։ Կըհաստատեն թէ Տէլհիի մէջ եղող թշնամիները անձնատուր ըլլալու համար զանազան պայմաններ առաջարկեր են, զորս անգղիացի զօրապետը մերժեր է։

Մատրասի և Պոմպայի նախագահ գաւառները, նմանապէս Բէնճապը, որ Լահորի տէրութեան հարաւային մէկ գաւառն է ու Անգղիացւոց պաշտպանութեանը ներքև կըգտնուի այժմ, հանդարտութեան մէջ են։ Մուհարրէմի տօնախմբութիւնները, որ կըվախցուէր թէ խռովութեանց առիթ պիտի ըլլան, անդորրութեամբ կատարուեր են Հնդկաստանի ամէն կողմը։

Ըստ երևմանց, հաստատուն կըկարծուի թէ Հնդկաստանի Արևելեան ընկերութենէ ձեռքէն պիտի առնուի յիշեալ երկրին կառավարութեան սանձը, և Մեծին Բրիտանիոյ Թագուհին՝ Հնդկաստանի կայսրուհի պիտի հրատարակուի։ Մօրնինկ-Աթէր լրագիրը իւր թուոյն մէջ, որ 'ի 10 ամսոյս ըստ նոր տումարի, հաստատութբ կըծանուցանէ թէ արդէն հրաման յուղարկուած է լորտ Քէնինկին, որ Հնդկաստանի ընդհանուր կառավարիչն է, որպէսզի իւր հրաժարականը մատուցանէ։ Նոյն լրագիրը կըյարէ նաև թէ խօսք կըլլայ քանի մը քաղաքական բարձր ընկերութեանց մէջ, թէ կառավարութիւնը միտք ունի յանձնարարական ժողով մը յուղարկել 'ի Հնդկաստան, քննելու և իմանալու համար ժողովրդոց ճշմարիտ կացութիւնը։

Հնդկաստանի զօրաց վերին հրամանատար սըր Գոլին Գէմպէլ Կալկաթա հասնելուն՝ հետևեալ յայտարարութիւնը ըրած է իւր զօրացը, զոր Լոնտոնի լրագրաց շատը կըհրատարակեն։

"Զօրականք,

"Ողորմափառ Թագուհին բարեհաճեցաւ անուանել զիս վերին հրամանատար Հնդկաստանի զօրաց բանակին՝ փոխանակ սրբանապատիւ Ճօրճ Անսընին, որուն մահը մեծ ցաւ պատճառեց մեզ. նմանապէս Նորին Վեհափառութիւնը բարեհաճեցաւ Արևելեան Հնդկաստանի մէջ պատուաւոր աստիճանը շնորհել ինձ, Հնդկաստանի զօրաց հրամանատարութիւնը ձեռքս առի մօտ օրերս։

"Այս հրամանատարութիւնը ձեռք առնելով, մեծ ուրախութիւն կըզգամ իմ իշխանութեան ներքև ունենալով այնպիսի զօրախմբեր, որոնք նոր և դժուար գործողութեանց մասնակից եղան բաց դաշտի մէջ և ապացուցին ամենուն առջև թէ անփոփոխ և միևնոյն են ինչպէս որ տեսայ միշտ անգղիացի զինուորները երկրագունտիս ամէն կողմը, այսինքն քաջասիրտ, հաւատարիմ, հնազանդ և համբերատար ամէն տառապանաց։

"Ուրիշ ժամանակներ, Հնդկաստանի տեղացի զօրախմբաց հրամանատար էի, և անոնց հետ ներկայ գտնուեցայ բազմաթիւ պատերազմաց և յաղթութեանց մէջ, որոց վեհանձնաբար մասնակից եղան։ Ինձ համար մեծ ցաւ է տեսնելով այն զինուորները, որոց վրայ սովրած էի բարի համարում մը ունենալ, որ յայտնի կերպիւ ապստամբեցան ընդդէմ կառավարութեան մը, որ ծանուցեալ է իւր հայրական խնամատարութեամբը և առատաձեռնութեամբը, զորս միշտ իւր ամեն ծառայից վրայ ունեցած է, առանց խտրութեան կրօնի։

"Այժմ այն զօրաց քովը գալով որ հիմակուհիմա բաց դաշտի մէջ զբաղեալ են բարեկարգութիւնը վերահաստատելու քանի մը նահանգաց մէջ որ խռովեալ է Պէնկալայի զօրաց բանակին գժգոհութեանը պատճառաւ, և գլուխը անցնելով անգղիացի զօրաց և այս տեղացի զինուորաց որոնք, թէպէտև սակաւաթիւ, չխախտեցան բաժնուիլ իրենց երդմնազանց ընկերներէն՝ կըզգամ որ իմ վաղեմի վստահութիւնս նորէն կըծնանի և կըդուշակեմ որ դէպ 'ի հաստատուն յաղթութիւն մը պիտի քալեն։

"Իմ հոգս պիտի տանիմ նշանակելու, և հզօր կառավարութիւնը որուն ծառայելը պատիւ է ինձ, պիտի չմոռնայ վարձատրելու հաւատարմութեան և քաջութեան ամէն գործերը, որոնցմով երևելի պիտի հանդիսանան իմ հրամանատարութեան ներքև գտնուող զօրագնդերը։

"Կըխնդրեմ եւրոպացի և տեղացի պատերազմական պաշտօնատարներէն և զինուորներէն, որ բարենախանձ ոգւով նպաստամատոյց ըլլան ինձ մեր յառաջ տանելու գործոյն մէջ, և Աստուծոյ պաշտպանութեամբը, շուտով անդորրութիւնը և բարօրութիւնը պիտի հաստատուին Հնդկաստանի մէջ"։

Մօրնինկ-Բոսթ լրագրոյն մէջ կըկարդամք։

"Ամենքը պէտք է իմանան այժմ որ Տէլհիի առնուիլը ժամանակի խնդիր մըն է. վասնզի ամէն օր անգղիացի զօրաց ոյժը կաւելնայ։ Աբէայի ըսուած ապստամբ Հնդիկ զինուորները այսօրուան օրս ներքին սխալ համոզմամբ կըտեսնեն որ թողուին պատուական ռոճիկ մը, պատուաւոր վիճակ մը, ազնիւ տեղ մը և ներողամիտ մեծաւոր մը, վասն երևակայական երազի մը, որ նոյն իսկ Աբէայի զօրականին ազէկութեանը համար, բարեբաղդաբար չկրնար 'ի գործ դրուիլ։ Յաւելութեամբ մատնեց այնպիսի կառավարութիւն մը որ չափէն աւելի ներողամտութեամբ լեցուն էր. և ապստամբեցան անոր դէմ. ուստի այսօրուան օրս պարտաւորեալ է պարտաւորիլ իւր ոճրագործութեան պա-

---

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ Ի ՓԱՐԻԶ[1]

Որք միանգամ Յայտարարութիւն Մուրատեան Վարժարանին ըսուած գիրքն, ու Արշալոյս Բ տարւոյն առաջին թերթին մէջ հրատարակուած ընդարձակ հատուածն ուշի ուշով կարդացեր են, գիտեն թէ ինչ պատճառաւ և ինչ հոգւով հիմնարկուած էր ի Փարիզ Արևելեան Մուրատեան Վարժարան կոչուած դպրոցը, և թէ ինչ իւր դիտաւորութիւնն և ինչ արդեօք իրեն վախճանը։ Բացուելէն 'ի վեր երկու տարի է, և այն միջոցին իւր քաշած բազմատեսակ և դառնալիշտ նեղութիւններն, զրպարտութիւնները, հալածանքները, և անյաղթելի կարծուած արգելքներն ու խոչընդոտները տեսնողն ու գիտցողը կըզարմանայ արդարև մեզի հետ՝ թէ ինչպէս հիմնայատակ կործանելով և ոչ փոշին ու յիշատակը մնալու տեղ, այսքան ժամանակի մէջ այսչափ զարգացաւ այս վարժարանը, բազմաթիւ աշակերտօք զարդարեցաւ, և ողջամիտ ազգասիրաց վստահութիւնը, սէրն ու համակրութիւնն իրեն գրաւեց։ Չէ, տարակոյս չկայ. արդարասէր միտք՝ որ այս երկու հակառակ կողմանց շարժիչ ոգւոյն քաջ խելամուտ եղած ըլլայ, ու երկուքին ալ բռնած այլևայլ սկզբունքն ու յառաջադիմութիւնը լաւ իմացած, մէկուն արտաքին տկարութիւնն և 'ի մարդկային նպաստից անյոյս անօք մնալը տեսած, ու մէկալին՝ կողմնակցութեամբ ու սրօք և բրօք այնքան զօրանալուն, ու ցցուցած ազգի ազգի բռնութիւններուն ականատես կամ ականջալուր եղած ըլլայ. ու դարձընէ աչուըններն ու մէյմ'ալ պարագաներուն անկարծելի կերպով այսքան փոփոխուիլը նայի տեսնէ, արդարասէր միտք մը, կըսեմք, չկրնար չկասկածիլ զարմացմամբ թէ աստուածահաճոյ է այս ձեռնարկութիւնը, հոս Աստուծոյ մատը կայ, Աստուծոյ օրհնութիւնը վրան է։

Ու յիրաւի. եթէ Աստուծոյ ողորմութեան և ամենազօր աջոյն հովանին փրկեան մը վրայէն պակսէր, ո՞վ չգիտեր թէ մինչև ցայսօր շատոնց և լաւ ևս ցրուած էր հակառակորդաց այնչափ փափագածն, ու խոերով, հասարակաց աղօթքներով ու սուրբ պատարագներով (աւա՜ղ. . .) ու խումբ խումբ սրբակաց մարդպետներու յանձնած ջերմեռանդութիւններովն ու մահաջ ցմաղթանքներովը խնդրածն ու պաղատածը՝ իրենց ազգակից եղբարցը դէմ, այն Աստուծմէ՝ որ խաղաղութեան ու սիրոյ է Աստուած, և որ հազարաւոր տարիներով առաջ այսպիսի սրբապիղծ աղօթից համար երեսնին զարնելով ըսած էր՝ թէ "Խունկք ձեր պիղծ են ինձ. . . զպահս և զդատարկութիւնս և զտօնս ձեր ատեաց անձն իմ. . . յագեալ եմ ձեօք. յորժամ համբառնայցէք զձեռս ձեր՝ դարձուցից զերես իմ 'ի ձէնջ, և եթէ յաճախիցէք յաղօթս ոչ լուայց ձեզ. զի ձեռք ձեր լի են արեամբ"։ (Ես. Ա. 13–15.)

Այո, լի են արեամբ այն ձեռքը՝ որ ալ ինչ ընդհատ Իսկարիովտացւոյ մը շրթունքներէն, նախ ահաւոր զենման պատարագին արենովը ներկեալ և թաթախեալ, ապա եղբարցն արեան գինը՝ մատնութեան արծաթը, կառնու կըտանի հոգևոր և աշխարհական դատաւորաց, պաշտօնատեարց, գրագրաց, խանութպանից, փաստաբանից, լրագրապետաց. . . ձեռքը կըլեցունէ, որպէսզի եղբօրը դատապարտութեան վճիռը հանէ. որպէսզի ամէնատեղ հաշակէ տարածէ թէ,

"Այն մարդիկն որ Մուրատեան վարժարանը
"քիչ մնաց տակնուվրայ պիտի ընէին, նոր դըպ-
"րոց մը պիտի բանան Փարիզու մէջ կրօնի կող-
"մանէ անտարբերեայ եղողներուն համար. . .
"Մխիթարեանք իբրև [illegible] կըհառա-
"չեն այս բանիս վրայ, բայց արգիլել չեն կըր-

---

(1) Մասեաց Աղաւնւոյն սեպտեմբերի ամսատետրին մէջ հրատարակեալ գերապատիւ տէր Գաբրիէլ Այվազեան վարդապետին այս պատուական յօդուածը արժան համարեցինք լրագրոյս միջոցաւ ևս տարածել, որպէսզի բաւականաչափ ուղղափառ Հայոց ազգը, ուրախ ըլլայ [illegible]. Մխիթարեանց միաբանութեան [illegible] ընթացքէն, որ նոյն իսկ Հայաստանեայց մեր հանրային եկեղեցւոյ լուսաւորչական դաւանութեան ևս գաղափարակալ է։

տոյժը կրելու։ Բայց թէպէտև դէպքերը արագապէս կը քալեն դէպ 'ի հաստատուն փախճան մը Տէլհիի առջև, 'ի վերայ այսր ամենայնի չեմք կրնար ուրանալ որ Աւտի տէրութեան շատ կողմերը ապստամբները տակաւին բազմաթիւ են և ամեն բան կը կործանեն և կը կողոպտեն։

"Այս սոսկալի տեսարանները կրնան շարունակուիլ քիչ մը ժամանակ ևս, այս կատաղի գազանները կրնան տակաւին չարիք ընել մեզ. բայց արշաւանաց մեծ բանակին առաջինն և երկրորդ զօրաբաժինը, որ հիմակուհիմա Ալլահապատէն կանցնին, սեպտեմբերի երկրորդ շաբթուն մէջ հասած պիտի ըլլան. և Չինաստանէն, Բարեյուսոյ գլխէն և Մորիս կղզիէն ելած զօրացը հետ ճամբայ ելած պիտի ըլլան դէպ 'ի Տէլհի երթալու և դէպ 'ի ուրիշ կողմերը Հնդկաստանի ուր որ անոնց ներկայութիւնը հարկաւոր է"։

Պէրլինի Չէյթ անուն կէս—պաշտօնական լրագիրը հետևեալ դիտողութիւնները կընէ 'ի մասին խորհրդակցութեանց, որ եղաւ 'ի Վէյմար 'ի մէջ Ռուսիոյ և Աւստրիոյ կայսերաց։

"Ինչպէս Շթութկարտի խորհրդակցութիւնը, նմանապէս Վէյմարինը չկրնար պարզապէս քաղաքավարութեան գործ մը համարուիլ. վասնզի դէպքերը քաղաքական կերպարանք մը կուտան անոր. զոր չեմք կարծեր թէ կընուազեցնենք, ենթադրելով թէ Սաքս—Վէյմարի Մեծ—դքսութեան արքունեաց հիւրերը իրարու հետ տեսնուեցան միմիայն խաղաղասիրական և հաշտարար դիտաւորութեամբ, ինչպէս այն վեհապետները որ մօտերս խորհրդակցեցան Վուրդէմպէրկի մայրաքաղաքին մէջ։

"Ամեն մարդ գիտէ թէ Աւստրիոյ և Ռուսիոյ մէջ եղած յարաբերութիւնները, որ շատ տարիներէ հետէ մտերիմ և բարեկամական էին, 1854էն 'ի վեր տեղի տուին պաղութեան մը, որ երթալով աւելցաւ միշտ նոր դէպքերուն պատճառաւ։ 1854 դեկտեմբերի 2ին և 1856 ապրիլի 15ին (ըստ նոր տումարի) եղած դաշնադրութիւնները, Վիեննայի դաշնաճին ընթացքը՝ Պոլկրատ և Իլ դը Սէրբան ըրած կղզեաց գործոյն մէջ և այսօրուան օրս Դանուբեան իշխանութեանց կարգադրութեան խնդրոյն մէջ, այս ամեն դէպքերը այնպիսի նշաններ են որ կերևի թէ կարգադրեալ հակառակութիւն և մաքառում մը կապացուցանեն։

"Բայց երբոր կիմանամք այսօր թէ Ֆրանչիսկոս Յովսէփ կայսրը յօժարամիտ կուզէ ճանապարհորդութիւն մը ընել 'ի Վէյմար, այնտեղ տեսնելու համար զԱղէքսանդր կայսրը 'ի դարձին իւրում 'ի Տարմշդատէ և ողջունելու համար զնա բարեկամօրէն, կրնամք ենթադրել թէ Աւստրիան կը կարծէ թէ ժամանակը հասած է վերջ մը տալու, հրապարակական ցուցով մը իւր թշնամական և կասկածոտ քաղաքականութեանը, որ 'ի գործ կը դրուէր Փարիզի հաշտութեան դաշնադրութենէն յառաջ։

"Եթէ իրաց կացութեան այս ենթադրութիւնը ճշմարիտ է, կրնամք յուսալ թէ երկուց կայսերաց Վէյմարի մէջ խորհրդակցութիւնը օգտակար եղած պիտի ըլլայ ոչ միայն իրենց տէրութեանց յարաբերութեանցը, այլև աշխարհիս ընդհանուր խաղաղութեանը։

"Շթութկարտի և Վէյմարի մէջ հետզհետէ եղած երկու տեսութիւնները կրնամք իբրև հաստատութիւն համարիլ մարտի 30ին (ըստ նոր տումարի) եղած դաշնադրութեանը. իբրև մտերիմ հաշտութեան սրբագրութիւն մը զոր նոյն ինքեանք վեհապետները 'ի գործ դրին, և մէկ խօսքով իբրև վերջ մը այն անմիաբան քաղաքականութեանը. որ տեսնուեցաւ 1856 ապրիլի 15ին եղած դաշնադրութեանը մէջ և մօտերս Դանուբեան իշխանութեանց վրայօք եղած վէճերուն մէջ։

"Քիչ ժամանակէ ետև պիտի իմանամք թէ արդեօք հաշտարար դիտաւորութիւնը, որով վեհապետները իրարու կը մօտենան այս օրերս, գտա՞ծ պիտի ըլլայ հաշտուելու և բարեկամանալու ճանապարհը. քանզի Աւստրիա կրնայ յուսալ, իբրև առաջին պտուղ նորոգեալ և վերստին հաստատեալ բարեկամական կապակցութեանցը, բարեկամական համաձայնութիւն մը Դանուբեան նահանգաց ապագային վրայօք"։

—Ռուսաց զԱղէքսանդր Երկրորդ և Նաբոլէոն Երրորդ վեհափառ կայսերաց մօտերս Շթութկարտի մէջ իրարու հետ տեսնուելուն պատճառաւ շատ անգամ յիշատակութիւն եղաւ այս երկրին տէրութեանը, այսինքն Վուրդէմպէրկի վրայօք, արժան կը համարիմք քանի մը համառօտ տեղեկութիւններ տալ 'ի մասին յիշեալ տէրութեան։

Վուրդէմպէրկի թագաւորութիւնը, որ Վիեննայի դաշնադրութեամբը հաստատուեցաւ, Գերմանիայի հարաւային կողմը կիյնայ, Պավիէռայի, Պատէնի Մեծ—Դքսութեան և [illegible] մէջ տեղը։ Այս տէրութեան երկրին ընդարձակութիւնը Գաղղիոյ 27երորդ մասին հաւասար է և իւր բնակչաց թիւը 1 միլիոն 800 հազար հոգիի կը հանի։

Յիշեալ ժողովուրդը թէպէտև տակաւին բամպակեղէն և մետաքսեղէն ձեռագործաց վերաբերեալ մեծ հաստատութիւններ չունի, բայց խիստ յառաջադէմ է ճարտարութեան և հնարագէտ արհեստից մէջ։ Իւր զինուորական զօրութիւնը 35 հազար հոգիի կը հանի, 70 թնդանօթով։

Այս տէրութեան մայրաքաղաքը, որ է Շթութկարտ, 45 հազար բնակիչ ունի։ Կուլիէլմոս առաջին Վուրդէմպէրկի թագաւորը, Եւրոպիոյ վեհապետաց ամենէն ծերագոյնն է։ Յամին 1816 թագաւորական գահը ելաւ. և իւր ժողովրդեան սիրտը այն աստիճան շահեցաւ որ իբրև սուրբ կը պաշտեն զինքը։ Կուլիէլմոս առաջին բարեսիրտ, առատաձեռն և գիտնական անձ մըն է, ու պաշտպան արհեստից։ Շթութկարտի թանգարանները լեցուն են հազուագիւտ և ճարտար գործքերով։

Լոնտոնի Թայմզ լրագիրը, ինչպէս ուրիշ յօդուածներով, նմանապէս յետագայ յօդուածոյն մէջ ևս կը պաշտպանէ Հնդկաստանի Արևելեան ընկերութիւնը, և այս երկրին այժմեան ձախորդ դէպքերուն ոչ թէ յիշեալ ընկերութիւնը, այլ բոլոր Անգղիոյ ազգը պատասխանատու է կըսէ։

"Անշուշտ Մեծին Բրիտանիոյ համար պատուաւոր և երևելի քաջագործութիւն մըն է որ Հնդկաստանին տիրելով, կարող եղաւ այսքան երկար ժամանակ պահելու զայն օգնականութեամբ լաւագոյն զինուորաց զորս ժողվեց նոյն իսկ նուաճեալ երկրին մէջ։ Փառաւոր մեծ պատիւ է իրեն որ ամեն տարի նոր երկիր մը յաւելցուց Հնդկաստանի տէրութեանը, և 200 միլիոն ժողովուրդ ունեցող այս գաղթականաց երկրին մէջ ոչ թէ նպաստից և միջոցներու նուազութիւն մը գտաւ, այլ ընդհակառակն իւր զօրութիւնը օր ըստ օրէ աճեցաւ։

"Բայց յանկարծ այս իրաւացի գոռոզութիւնը, այս պանծալի յիշատակները և այս չքեղափայլ ապագան ամենէն սոսկալի հարուած մը կընդունին։ Քանզի 100,000 հոգիի չափ իրենց զէնքը մեզի դէմ կը դարձնեն սոսկալի անգթութեան գործքերով. և ապստամբութիւնը այնպիսի յօժարութեամբ և միաբանութեամբ յառաջ կը տարուի որ խիստ [illegible] մեզի համար։

"Արդ՝ որչափ աւելի յանցաւոր են ապստամբները, որչափ աւելի մեր վրայ կը ծանրանայ անոնց տաղտկալի ընթացքը, նոյնչափ աւելի մեծ են քաղաքական սխալները զոր գործեր ենք. Ինչ խորհրդածութիւն կրնանք ընել այս ամեն բաներուն վրայ, ինչ կրնանք յուսալ և ինչ կրնանք ընել։ Մինչև ո՞ր կէտը այս դէպքերուն պատասխանատուութիւնը մեր վրայ կիյնայ. Ահա այս օրինակ են խնդիրները որ մարդուս մտացը կը ներկայանան։

"Այսօրուան օրս յայտնի կը տեսնենք զայն որուն վրայ միշտ երկբայութիւն ունէինք. այսինքն թէ չյաջողեցանք Սիպայիներուն վստահութիւնը, համարումը և սէրը ձեռք բերելու. նմանապէս զօրաց բանակին հետ յարաբերութիւն ունեցող ժողովրդեան մեծագոյն մասին բարեկամու-

---

" Նոր . . . այս միայն կիմացընեն ամենուն՝ որ ի-
" րենքը (Մուրատեան վարժարանը) լոկ կաթոլի-
" կներու համար է, իսկ անոնցը՝ [illegible]
" [illegible] համար. Որչափ վախնալու բան է որ եթէ
" յանկարծ Մուրատեան վարժարանը Փարիզէն
" փոխադրուի, չըլլայ թէ տղայոց ծնողքներէն
" ոմանք չմոլորին ալ նէ՝ գէթ սաստիկ փորձանք
" մը կրեն նոյն դպրոցին կողմը դառնալու". . . :

Ով գիտակցութիւն, ով խիղճ մտաց. երբոր երկնային լուսով լուսաւորուած աչուըներդ խաւարին, ինչ զարմանք եթէ անիրաւութիւնը արդարութիւն երևայ, մոլութիւնը առաքինութիւն, չարութիւնը բարութիւն, չարագործութիւնը բարեգործութիւն, նախանձն ու ատելութիւնը սէր, եղբայրատեցութիւնը եղբայրսիրութիւն, ազգատեցութիւնը ազգասիրութիւն։

Այս է ուրեմն ոգին Քրիստոսի՝ հալածել զեղբայրն՝ մինչև և ի համբաւ անգ անուան նորա . . . Միաբանութիւն մը կար որուն առաջին մեծաւորը ու խոսով պարտաւորած էր իրեն միաբանքը՝ գնալ առաքելաբար ազգին քարոզել ու սորվեցնել զԱւետարանն Քրիստոսի, և ծառայել ազգիս գիտութեան. եկաւ ուրիշ մեծաւոր մը արժանաւոր յաջորդ մը հիմնադրին, ու փոխանակ ազգին ոգեշահ քարոզիչներ ղրկելու (զորոնք չունենալը շատ անգամ կը խոստովանի) ահաւասիկ իր ղրկած քարոզիչները, ստախօս ու անխիղճ թղթեր, զրպարտիչ, չարանախանձ ու անօրէն գրուածներ՝ առ 'ի խափանել աղարտել և զայն բարին՝ զոր այլք գտնելով վառուեր էին կարօտեալ ազգին մատուցանելու, ու անմեղ Սոկրատայ պէս իբրև ապականիչ մանկութեան հալածել քշել տալու այն անձինքը, որ այնչափ արդիւնք ունէին (չըսեմ իրեն միաբանութեանը մանկտւոյն վրայ) ազգին որբ տղայոցը համար պատրաստած ընդարձակ տնովը ու մատակարարած հացովն ու գիտութեամբն ու բարոյական դաստիարակութեամբը. որուն համար այնքան տարի անձնատուր քրտինք էին թափեր իրենք զիրենք մոռնալով ու իրենց օրինաւոր հանգստութիւնը՝ այն խեղճ տղոց հանգստութեանը զոհելով։

Այնչափ չարախօսութիւնք, խաբէութիւնք, ու մանաւանդ ազգին խեղճ որբոցը բերնէն կտրած ու ազգին դէմ գրգռուելու անձանց տրուած հացկերոյթներն ու ընծաները՝ հարկաւ գեղեցիկ փոխճանին պիտի հանէին։ Ինչ զարմանք ուրեմն թէ որ երկու տարի ամբողջ այս նոր վարժարանին հիմնադիրներն ու հոգաբարձուները չկրցան Գաղղիոյ տէրութենէն յանուն իւրեանց վարժարանը բանալու արտօնութիւնն առնուլ՝ որ ըստ ինքեան իրենց համար ամենադիւրին բան էր, որովհետև Գաղղիոյ տէրութիւնը՝ իրենց ութը տասը տարի Մուրատեան վարժարանին մէջ վերատեսչութեան և ուսումնապետութեան բարձր պաշտօններն արժանապէս և բազում գովութեամբ կատարելը քաջ գիտէր, և հարկադրեցան այն երկար ժամանակուան մէջ՝ իրենք անտանելի տառապանօք աշխատիլ, ու այն դժուարաքիրտն աշխատանաց փառքն ու պատիւը ստիպուիլ օտարազգւոյ մը ընծայելու, որ տէրութեան ու հասարակաց առջև վարժարանին պաշտօնական վերատեսուչն էր։ Բայց և ոչ ասով գոհ եղան հակառակորդքն ու այն պատուական և անդառնալի ժամանակը զոր պիտի նուիրէին իրենց յափշտակած աշակերտաց բարւոյն համար, նոյնը առատաբար կը շռայլէին դռնէ դուռ մէկ պաշտօնատէրէն մէկալը իյնալով, ու աշակերտացը տեղ զանոնք հրահանգելով՝ թշնամի ոգւոյն թելադրած հրահանգներովը։

Բայց ոչ, սխալեցանք. այն բարենախանձ դաստիարակները կը գտնան ժամանակ նաև իրենց աշակերտները հրահանգելու, և իւրեանց բարոյական ու կրօնական սկզբունքներն անոնց միտքը սերմանելու։ —Յիշենք տրուած դաս մը։

Ինքզինքնիս չորս ամիս մը առաջ երևակայենք։ Ահաւասիկ մեջերնէն իմաստնագոյն, առաքինազարդ և ամենէն փափուկ խղճմտանքաւորը . . . օր մը լուացուած սրբուած՝ դասարանը կիջնայ,

թիւնը շահելու ։ Չկրցանք ստանալ յաջողութիւնը որ մեր ցեղին գերազանցութիւնը պէտք էր որ ձեռք բերել տայ մեզ։

"Ուրիշ գերազանցութիւն մը եւս, այսինքն մեր գիտնականութեան և մեր ուսմանց գերազանցութիւնը բանի տեղ չդրուեցաւ. Հնդկաստանի բարօրութեանը համար մեր ըրած ծառայութիւնները չհասկցուեցան ։ Մեր տիրապետութեան ուղիղ ընթացքին և մեր դատաստանարանաց արդարութեան արժէքը արժանաւոր կերպիւ չիմացուեցաւ ։ Մեր կրօնին բարերարութիւնը և սրբութիւնը բաւական եռանդեամբ ու բաւական պայծառութեամբ չյայտնուեցան 'ի գործադրութեան, որպէսզի կարող ըլլային 'ի սէր և 'ի սքանչացումն ստիպել այս թշուառական կռապաշտները ։ . . . .

"Բայց եթէ սխալներ գործուեցան, եթէ այս սոսկալի ապստամբութիւնը կապացուցանէ թէ մեր բարոյական և կրօնական պարտաւորութիւնները բաւական և արժանաւոր կերպիւ չկատարեցինք, սակայն չհետեւիր թէ Արեւելեան Հնդկաստանի ընկերութեան պաշտօնեաները միայն ստգտանելի են. այլ ընդհակառակն կերկբայիմք թէ կըգտնուի դաս մը անձանց՝ Անգղիական Հնդկաստանի գաղթականներէն 'ի զատ, որ քաղաքական և զինուորական զանազան ծառայութեանց մէջ, աւելի ճշդութեամբ ներկայացնէ զտիրապետական կերպը անգղիացի ընկերութեան՝ մեր բարոյական ընթացքը, և մեր առաքելոց հետ ունեցած փարմունքնիս ։ Որեւիցէ ուրեմն Անգղիական Հնդկաստանի գաղթականաց յանցանքը, այս յանցանքը նոյն իսկ Անգղիոյ կըվերաբերի ։ Եւ բաւական է որ անգամ մը աչքէ անցնեմք ինչ որ կըլլայ մեր երկրին մէջ, մեր բոլորտիքը, աստ իսկ Լոնտոնի մէջ, իմանալու համար թէ մինչև որ աստիճան Անգղիան սուտ կըհանէ իւր բարձր պահանջմունքները ։ Ինչ մեծ անդունդ կայ հարստին և աղքատին մէջ, տիրոջ և սպասաւորին մէջ. որչափ քիչ կը ճանաչէ մէկը զմիւսը. որչափ հակակրութիւններ կեդրոնացեալ կըմնան. ինչ անարգական [illegible]թիւն մէկ կողմէն, ինչ նախանձաբեկ ատելութիւն միւս կողմէն, կըզատեն իրարմէ այնպիսի անձինքը, զորս իրենց զբաղմունքը և ապրելու կարօտութիւնները հարկաւ կըկապակցեն իրարու հետ ։

"Պատասխանատուութիւնը այժմեան դժբաղդութեանց աւելի կըվերաբերի Հնդկաստանի անգղիացի գաղթականաց առհասարակ քան թէ նոյն երկրին կառավարութեանը ։ Եւ այս գաղթականները, դարձեալ կըսեմք, մեր երկրին ամենէն գործունեայ և ամենէն աւելի անգղիացի մասը կըներկայացնեն ։ Ուստի իրաւունք ունիմք համարելու այս սոսկալի և նուաստացուցիչ անցքը իբրև ազդարարութիւն մը, որ կըհրաւիրէ զմեզ լաւագոյն կերպիւ 'ի գործ դնել մեր ընկերական և քաղաքական պարտքերը"։

—Ինչպէս որ կըպատմուէր, Մոլտովիայի և Վալաքիայի առժամանակեայ ազգային ժողովները գրեթէ միաբան հաւանութեամբ իրենց կամքը և որոշումը յայտնեցին 'ի նպաստ միաւորութեան։

Առաջին Մոլտովիայի ազգային ժողովոյն
քուէարկութեամբ ըրած որոշումը ։

1. Ինքնօրէն ազատութիւն Դաշնաւորեան իշխանութեանց Բարձրագոյն Դրան նկատմամբ, ըստ վաղեմի դաշնադրութեանց ։

2. Միաւորութիւն երկուց իշխանութեանց 'ի մի միայն տէրութիւն, Ռումանիա անուամբ ։

3. Դրացի տէրութիւնները 'ի բաց հանելով, Եւրոպիոյ թագաւորական ցեղերէն օտար իշխան մը ժառանգական իրաւամբ տիրէ Ռումանիայի վրայ ։ Յիշեալ իշխանը պարտաւոր ըլլայ այս երկրին կրօնին մէջ կրթելու իւր յաջորդները ։

4. Չէզոքութիւն այս տէրութեան երկրին ։

5. Ազգային ժողով մը, որ օրէնսդրական իշխանութիւն ունենայ և ազգին օգուտները ներկայացնէ ։

6. Հաւաքական երաշխաւորութիւն եօթը տէրութեանց ։

Առաջին Վալաքիոյ ազգային ժողովոյն
քուէարկութեամբ ըրած որոշումը ։

1. Ինքնօրինութիւն ըստ վաղեմի դաշնադրութեանց ։

2. Միաւորութիւն Մոլտովիայի հետ 'ի մի միայն տէրութիւն. որուն երկիրը չէզոք պիտի ըլլայ։

3. Օտար իշխան մը ժառանգական յաջորդութեամբ տիրէ, և գահաժառանգ իշխանը՝ որ այս երկրին մէջ պիտի ծնի, Յունական դաւանութեան մէջ կրթուի ։

4. Ազգը ներկայացնող սահմանադրութիւն մը՝ մէկ ժողովով, և ընտրութեան կարգադրութիւն մը՝ խիստ ընդարձակ հիմունքով։

Մէմօրիալ տը լա Լուար լրագրոյն մէջ կըկարդամք։

"Զարհուրելի եղեռնագործութիւն մը սոսկում պատճառեց Գաղղիոյ Նիւյի քաղաքին մէջ։

"Երիտասարդ կին մը երեքամեայ այրի՝ իր 2 զաւակները թունաւորեց 'ի միջոցի միոյ ամսոյ, որոնց մէկն էր 3½ տարեկան աղջիկ մը, իսկ միւսը եօթնամեայ մանուկ մը ։ Ասոնց մայրը սաստիկ սիրահարած ըլլալով երիտասարդի մը հետ՝ որ կուզէր կնութեան առնուլ զնա թէ որ զաւակները չունենար, այս արգելքը վերցնելու համար մինչև անգամ մոռցաւ իւր անոնց մայրն ըլլալը ։ Սակայն ոստիկանութեան ազդու հետազօտութեամբը բռնուելով, (ըստորում իր վերջին զաւակը հազիւ թէ մեռած էր՝ ինքը կայսերական գործակալին առջև բերուեցաւ) և իրեն առաջարկուած հարցումներէն ստիպուելով, ինքնին խոստովանեցաւ իւր կրկնակի յանցանքը։

"Տեսչութիւնը ուզելով տեղեկանալ թէ ինչ տեսակ թոյն գործածեր էր այս դժբաղդ կինը, հրամայեց՝ որ փորեն անոր հեռաղնետէ բնակած երկու պզտիկ աներուն տղաքնոցները ։ Հինգ բանուորներ այս գործքին դրուեցան ։ Բայց տեղւոյն ժանտահոտութիւնը մաքրելու համար մինչև ոստիկանութեան պաշտօնեան քլոր պատրաստելու գացեր էր, բանուորներէն մէկը չհամբերելով, փոսին մէջ կըցատկէ ընդդէմ կամաց իւր ընկերացը, և քանի մը վայրկեանէն ձայնը չլսուիր ։ Ասոր հայրը, որ բանուորներէն մէկն էր, նոյնպէս կընետուի իւր զաւկին օգնելու համար, բայց շուտով ան ալ անզգայ կը դառնայ. իսկ միւս բանուորները չյաջողեցան զանոնք փոսէն հանելու ։ Իսկոյն Պասոս անուանով քաջասիրտ մէկը հոն կըհասնի, կըկապեն զինքը՝ ու վար կիջնայ և այն երկու դժբաղդները վեր կառնէ ։ Բազմութիւնը կըժողվուի անոնց բոլորտիքը, կայսերական գործակալը կաճապարէ ամեն հոգ տանելու ասոնց վրայ. վերջապէս հիւանդանոց տանելով՝ թէպէտ աւելի կատարեալ հոգատարութիւն ու խնամք կընդունին, բայց և այնպէս գիշերը դէպ 'ի ժամը 5ին մեռան ։

"Այս երկու անձանց մահը, որ իրենց անհամբեր եռանդեամբ զոհ եղան, և երկու խեղճ մանկանց դեղամահ կորուստը՝ շատ մեծ ազդեցութիւն պատճառեցին մեր գաւառին մէջ"։

Լոնտոնի Մօրնինկ-Քրօնիքըլ լրագիրը իւր հետևեալ յօդուածովը կըդատապարտէ չափազանց ծախքը՝ զոր կանայք կընեն իրենց հագուստին և իրենց ուրիշ զարդուցը համար ։

"Թէպէտև կանանց զարդուց վրայօք խօսիլը խիստ փափուկ և դժուարին խնդիր մըն է, սակայն անոր ձեռք զարնելու կըքաջալերուիմք հասարակաց կարծիքէն և ամուսնացեալ արանց դժգոհութենէն, որոնք Մօտիսթներու ահագին հաշուեցուցակներ ունին վճարելու ։

"Ստոյգ է ըսել թէ քանի մը տարիէ՝ հետէ ճշմարիտ անտեղութիւն մը կըտեսնուի թէ կանացի պաճուճանաց վերաբերեալ բաներուն մէջ և թէ անոնց գիներուն վրայ. քանզի ալ հետիոտս (եայան) գնացողաց համար՝ մայթերուն (գալտըրըմ) վրայ քալելու ճար չկայ, յորմէհետէ քրինօլինը երևան ելաւ և յանդգնաբար բոլոր ճանապարհը կըբռնէ ։

"Հաճութեամբ սրտի կըցանկայինք տեսնել որ մեր զմայլելի հայրենակից տիկնաց ազնիւ ախորժակը և բանականութիւնը պահէր զիրենք 'ի ծիծաղէն և 'ի ծաղրէն, զոր չեն վախնար վրանին բերելու իրենց քրինօլինին չափազանց բոլորակութեամբը, որ չթողուր զիրենք նստիլ եկեղեցեաց նստարաններուն վրայ և կառաց մէջ։

"Պատերուն վրայ ծանուցագիր կպցուցած կըտեսնեմք, որով կըյայտնեն թէ պարահանդէսի

ուր որ տղայքը Դասի կըսպասեն ։ "Սիրելի տղաքս, այսօրուան Դասս ձեզի [illegible] մըն է տալիք" կըսէ, ու Մովսէսի վարդապետութեան աթոռը կընստի (Մատթէ. իգ. 2–7)։ Բարեսիրտ պատանիք որ դեռ անոր որոյ ոգւոյ տէր ըլլալը հասկըցած ու թափանցած չէին, ուրախութեամբ և տենչմամբ սրտի կըսպասեն թէ արդեօք Վերապատուելին ինչ ուրախալի լուր պիտի տայ . . . և ինչ արդեօք լսեր են ալեզարդ ու խոհեմազարդ Վերապատուելոյն բերնէն. "Մեզի հետ ուրախացէք. փառք տուէք Աստուծոյ" կանչեր է, և անդէն ուղիղ խղճմտանքի յայտարար զուարթ ցնծութիւն մը երեսին վրայ փայլեր է. շրթունքները բացեր ու աւետաւոր ձայնով մը կանչեր է թէ "Վասնզի ստոյգ տեղէ իմացանք որ վերջապէս, փառք Աստուծոյ, ալ այս օրերս Կըրնելի՞ Հէրէթիկներուն դպրոցը տէրութեան ձեռքով պիտի գոցուի" . . . Անմեղ պատանիքը Աստուծոյ փառացը համար կանգնուած, ու մարդկութեան օգուտ ընել ջանացող վարժոցի մը կործանելուն Աստուծոյ փառք տալու կը յորդորէ, ու միտքը անիմանալի կերպ ծխալը մթագնեալ չմտածեր որ գթութեան և ողորմութեան Աստուածն այնպիսի փառաւորութիւնները չար քան զհայհոյութիւն կըհամարի . . . .

Անկից տարի ու կէս մը առաջ իր Դերապայծառ Ընդհանրական և Ամենաքացարձակ Աբբահայրն ալ նոյնպիսի հոգւով տղայքը ժողված, —չեմք գիտեր Փրկչին որ խաղաղասէր ու խոնարհամիտ վարդապետութենէն շարժած—բազմարդիւն՝ ու նոյն իսկ 'ի վանականաց և իր հարազատ Դերապայծառ եղբօրմէն իսկ թէ բերնով և թէ մանաւանդ քերթուածներով Հայր Որբոց ճանչցուած, ու յիսուն տարուան արդեամբք լցեալ ծերունի մը օտար դատաստանարաններու մէջ դատակոչ դատափետ ընելով ըրած փառաւոր յաղթութեանն, և խեղճ ծերունին իր Հէրէթիկոսկից վարդապետ ընկերովը տնէ դուրս ճամբու վրայ ձգելուն ցանկալի աւետիսը տալու ժամանակը, ազնիւ հայրասէր պատանիք ականջնին գոցեր ու "Վայ գլխուդ, ալ խաւն մորուքդ ալ չես ամչնար" կանչելով ձգեր փախեր էին՝ ընդարձակ դասարանին մէջ,—երևելի հեղինակի մը բացատրութիւնն ըսեմք—չորագոյժ չորացուհակ բու մը պէս զինքը մեն մինակ թողլով։ Թող այս ամօթալից տեսարանը, ու մանաւանդ արքեպիսկոպոսական փեմ աստիճանին ու Ս. Ղազարու պէս անձուկ վանքի մը Աբբայօրինութեամբը պատուեալ անձի մը կրած այս ծանր (բայց չեմք գիտեր եթէ և բոլորովին անարժան) նախատինքը միտքը բերելով ուրախանայ բարեսէր բարենախանձ Վերապատուելին, որ նոյն պատանիք իր ահաւոր իշխանութենէն վախնալով՝ իր [illegible] ալ նոյնպիսի պատասխան մը չեն տուած, բաւական համարելով իրենց տխուր ու վշտացեալ դէմքով՝ տղայական հասակներնէն վեր փեմ ճշմարտութիւն մը հասկըցնել, թէ ընկճեալ թշնամւոյն վրայ ցաւակցիլն ու վերականգնելու ձեռք երկընցընելը՝ քրիստոնէի մը պարտք է, թէ որ [illegible] չէ նէ . . . ։

Ահաւասիկ ասոնք են բարոյականին և ազգասիրութեան այն դասերն՝ զոր իրենց աշակերտները ստէպ լսելով կըհրահանգին թէ "Ո՞ր է [illegible] և ո՞րն է Հէրէթիկը. և թէ այս եւքի անունը անքաւանելի ու հոմանիշ ածական մըն է Հայ անուանը, և թէ "անոնց ըրածը ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ գէշ և չար, չարը պէտք է ջանալ խափանելու, ուստի և իրենց ըրածն ու փառակածը, որով և Աստուծոյ գիտաց մեծ ու արդիւնաւոր գործ մը կընենք, և թէ որ անոր համար հարկ ալ ըլլայ աշխատիլ յոգնիլ մարտիրոսութեան արդիւնք է ունեցածնիս". . . ։ Ահաւասիկ վարդապետութիւն մը, որուն ծայրը անենք ահաւոր արքայապանութեանց կըտանէր Եւրոպայի ճիզվիթականները . . . ։

(Մնացորդն յաջորդ թուով։)

համար կանոնի պաճուճանք կը վճարուի 169 լիրա սթէրլինի. մինթէ այս գայթակղական չէ՞։ Բոլոր ժողովուրդը գայթակղած է տեսնելով կանանց վերաբերեալ ոչինչ զարդեր խանութներուն մէջ դրուած, որոց համար ահագին գիներ կը վճարեն։ Հօլանտցի համար ֆանիէլլանէլ 18 լիրա սթէրլինի կը ծախուի։ Կանանց այս չափազանց և անտեղի պաճուճանքները չլսուած անանկութեան կը տանին իրենց լծակիցները։ Աւստի հարուստ և մանաւանդ ազնուական տիկնաց կը վայլէ բարի օրինակ ըլլալ, չափաւորելով իրենց ծախքը 'ի մասին զարդարանաց. որով մեծ օգուտ պիտի ըլլայ միջակ և ստորին կարգի կանանց, նմանապէս անոնց լծակցացը։

"Դժբաղդութեամբ այսօրուան օրս որ հրաւէր մը կըլլայ հասարակութեան մարդասիրութեանը 'ի նպաստ Հնդկաստանի կարօտելոց, տիկնաց քսակները դատարկ և սպառեալ են 'ի պատճառս փայլապար ծախուց, և արտասուքէն 'ի զատ ուրիշ բան մը չունին տալու անոնց՝ որ տառապանաց և ցաւոց մէջ կը հեծեն։

"Մեր հոգևոր հովիւները և կղերին անդամները մեծ բարիք ըրած պիտի ըլլան եթէ հոգտանին չափաւորութիւն և զգաստութիւն քարոզել 'ի մասին կանանց պաճուճանաց. ապա թէ ոչ, անհնար է որ կարող ըլլան փոքրիկ նպաստ մը անգամ ընելու կարօտելոց"։

Եթէ Անգղիոյ մէջ, որուն ժողովուրդը ըստ մեծի մասին հարստութիւն և ամէն կերպ հզօր միջոցներ ունի, այս օրինակ գանգատ կըլլայ ընդդէմ չափազանց ծախուց կանանց, և կաղաչուին հոգևոր հովիւները որ չափաւորութիւն քարոզեն, որչափ ևս առաւել Թուրքաստանի մէջ հայազգի ժողովուրդը զգուշանալ կըպարտաւորի այս մոլութեան մէջ իյնալէն, եթէ տակաւին չէ ինկած. Այո, թէ արք և թէ կանայք կըպարտաւորիմք հեռանալ չափազանց պաճուճանքներէն և փայլապար ծախքերէն, ապա թէ ոչ, 'ի պահանջել հարկին արժանաւոր և պիտանի ծախքը պիտի չկրնամք ընել։

Կըհամարձակիմք, յիշեալ անգղիացի լրագրոյն օրինակին հետևելով, աղաչել մեր հոգևոր հովիւները որ իրենց հայրական խրատին և քարոզնին պակաս չընեն ըստ այսմ մասին. քանզի տարակոյս չկայ թէ մեր համազգեաց մէջ ևս չափազանց հագուելու և զարդարուելու մոլութիւնը օրըստօրէ աւելնալու վրայ է 'ի մեծ վնաս և 'ի կործանումն ընդհանուր ազգին։

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 16 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

Յորմէհետէ օգոստափառ Սուլթանը բարեհաճեցաւ մարդասիրաբար իւր կայսերական բարձր այցելութեամբը պատուել զբարձրապատիւ Ռէշիտ փաշան և Մէհմէտ Ալի փաշան, հասարակութիւնը գուշակած էր թէ այս բարձրաստիճան անձինքը դարձեալ իրենց առաջին պաշտօններուն մէջ պիտի հաստատուին. Նաստուգիւ շատ չանցած, այսինքն ամսոյս 12ին կայսերական հրովարտակ մը ելաւ, որով Ռէշիտ փաշային յանձնուեցաւ Մեծ-Եպարքոսի պաշտօնը փոխանակ Մուստաֆա փաշային. Մէհմէտ Ալի փաշան՝ դարձեալ Թնդանօթարանի մուշիր եղաւ փոխանակ Վասըֆ փաշային, որուն յանձնուեցաւ կայսերական պահապան զօրաց ընդհանուր զօրապետութիւնը։ Ռիզա փաշան պատերազմի պաշտօնեայ անուանեցաւ Մէհէմմէտ Ռիւշտի փաշային տեղը։

Կայսերական այս բարձր որոշումը խիստ բարի ազդեցութիւն ըրաւ բոլոր հասարակութեան վրայ. որ քաջ կըճանաչէ յիշեալ երեք քաղաքագէտ երևելի անձանց հաղուագիւտ տաղանդները և յաջողակութիւնը 'ի մասին անոնց իւրաքանչիւրոյն յատկացեալ ծանրակշիռ պաշտօնին։

— Դարձեալ կայսերական հրովարտակաւ, Վէհիպ փաշան Պասրայի կառավարիչ կարգեցաւ, և Պերլինի նախորդ օսմանեան դեսպան Քեմալ էֆէնտին՝ կայսերական գործակալ անուանեցաւ Ալպանիայի Իւսկիւտարի մէջ։

—Անգղիոյ դեսպանատան մատրան մէջ, ամսոյս 10ին մեծ ջերմեռանդութեամբ կատարեցաւ ծոմապահութեան, մաղթանաց և խոնարհութեան օրը՝ որ կարգադրուած էր Մեծին Բրիտանիոյ վեհափառ Թագուհւոյն հրամանաւը, և բոլոր Անգղիոյ մէջ ևս կատարեցաւ, Վերին Նախախնամութեան ողորմութիւնը և օրհնութիւնը հայցելու համար 'ի նպաստ Անգղիացի զօրաց Հնդկաստանի. Յիշեալ մատրան մէջ եղած Աստուածային պաշտամանը ներկայ գտնուեցան առմենայն երկիւղածութեամբ փոխ դեսպան Լորտ Ստրէթֆորտ տը Ռետգլիֆ, դեսպանատան բոլոր պաշտօնատարները, և բազմաթիւ Անգղիացի հպատակներ, որոնք Կ. Պոլիս կըգտնուին։

—Պէլճիգայի օսմանեան դեսպան Տիրան պէյը մօտ օրերս պիտի մեկնի իւր պաշտօնին երթալու։

—Կըսուի թէ կայսերական կառավարութիւնը միտք ունի նոր դրամաթուղթ հանելու. որուն արժէքը օսմանեան լիրա պիտի ըլլայ. այսինքն փոխանակ 10–20 ղրշի, 10-20 ևայլն օսմանեան լիրա արժէք պիտի ունենայ։

—Պէյօղլու ոստիկանութիւնը այս օրերս քանի մը դրամանենգ անձինք (գալպազան) գտաւ Ենիշէհիր ըսուած թաղը. ուր այս չարագործները խարդախ դրամաթուղթ կըշինէին զանազան գործիքներով. զորս ձեռքանցուց և ոստիկանութեան պաշտօնատունը յուղարկեց յիշեալ դրամանենգ անձանց հետ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐՔ

Զմիւռնիա, 18 Հոկտեմբերի.

Քաղաքիս Անգղիոյ հիւպատոս մեծաշուք միստր Պլէօնթ, հետևելով ազգասիրական և մարդասիրական օրինակին վեհափառ Անգղիոյ դեսպանին որ 'ի Կոստանդնուպոլիս, փութացաւ ստորագրութիւն մը բանալ 'ի նպաստ զոհ եղելոց ապստամբութեանն Հնդկաստանի. Այս միջոցաւ արդէն 400 լիրա սթէրլինի չափ ժողվուեցաւ, ու կըյուսացուի թէ այս գումարը տակաւին պիտի աւելնայ մարդասիրական ազդմութեամբ թէ՛ անգղիացի հպատակաց և թէ՛ ուրիշ ազգաց, որոնք ըստ մեծի մասին մեծ համակրութիւն կըցուցնեն Մեծին Բրիտանիոյ զօրաց յաղթութեանը Հնդկաստանի մէջ. Քանզի այս յաղթութեամբ քաղաքակրթութիւնը պիտի յառաջադիմէ և անդորրութիւնը ու բարեկարգութիւնը շուտով պիտի հաստատուին յիշեալ երկրին մէջ. ուր՝ ինչպէս յայտնի է, մեր համազգի եղբայրներէն ալ կըգտնուին. որոնք Անգղիոյ հզօր և բարեխնամ պաշտպանութեքը հանգիստ օրեր կանցնէին մինչև ցայն, յորում այս սոսկալի ապստամբութիւնը ծագեցաւ։

— Գերապատիւ Ջալալեանց տէր Սարգիս Արքեպիսկոպոսը, որուն յանձնուած էր Տփխիսի առաջնորդութիւնը, անցեալ ամիս հասեր է յիշեալ մայրաքաղաքը ուր Էջմիածնէն գալով ու մեծ ջերմեռանդութեամբ և սիրով ընդունուեր է բոլոր հայկազուն ժողովրդէն, որ մեծ ակնկալութիւն և վստահութիւն ունի յիշեալ հոգևոր հովուին ուսումնասիրական և ազգասիրական յատկութեանցը և ուրիշ չնաշխարհիկ առաքինութեանցը վրայ, 'ի մասին պայծառութեան և յառաջդիմութեան Վրաստանի այս գլխաւոր թեմին։

—Այտընի երկաթուղւոյն շինութիւնը կըշարունակուի, բայց ծանրաշարժ կերպիւ. Այս շինութեան վերատեսչութիւն ընելու համար կարգեալ կայսերական գործակալ մեծաշուք Մուսթա էֆէնտին, որ Կոստանդնուպոլսոյ Թանզիմաթի ժողովոյն ալ անդամ է, մօտերս հասաւ Իզմիր յիշեալ մայրաքաղաքէն գալով։

—Սուէզէն հասած հեռագրական վերջին լուրերը կըծանուցանեն թէ անգղիացի զօրքը սեպտեմբերի 8–20ին տիրեր են Տէլհի բերդապահ քաղաքին՝ արիւնահեղ սաստիկ յարձակումէ և պատերազմէ մը ետև, որ վեց օր տևեր է ու երկու կողմանց ալ մեծամեծ կորուստներ պատճառեր է։ Կ'ըսեն թէ 40 անգղիացի զինուորական պաշտօնատար և 600 զինուոր վիրաւորուեր կամ սպանուեր են այս պատերազմին մէջ։

— Պերլինէն եկած վերջին լուրերը կըծանուցանեն թէ Պրուսիոյ վեհափառ Թագաւորը, օր ըստ օրէ իւր առողջութիւնը առնելու վրայ է։

—Կըլսեմք խոնարհաբար զյարգոյ և զազգասէր բաժանորդս Արշալոյս Արարատեան որ 'ի Սինկափոր, 'ի Բէգու և 'ի Ճաւայա, զի շնորհ արարեալ հաճեսցին որ յառաջ վճարել արժանայարգ գործակալին մերոյ որ 'ի Սինկափոր, պարոն Յովհաննէս Մ. Մովսէսեան, զտարեկան արժէս բաժանորդութեան իւրեանց, որպէսզի և նա կարող եղիցի շուտով հասուցանել առ մեզ զնոյն գումար 'ի նպաստ ծախուց լրագրութեանս։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԼՈՒՐ

Զմիւռնիա, 18 Հոկտեմբերի.

Քաղաքիս առուտուրը հանդարտ վիճակի մէջ կըգտնուի։ Աֆիոնին գինը 155 ղրշ է չէքին. Անգղիոյ տեսակ փամբուկը՝ 68–70 ղրշ կենդինարը. Տօրմը 300 ղրշ։ Ճէհրիին օխան՝ 4½–7 ղրշ ըստ տեսակին. Արմենի Թուզը՝ 115–140 ղրշի կըվաճառի կենդինարը. Էլէմէն՝ 170–220. Էրպէյլիի Թուզը՝ 160–180, Էլէմէն՝ 260–350 բօղախի չամիչը՝ 340–365 ղրշ է։

ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՆԵՑՈՒՆ

Սպեղանի Թովմայ Հոլօուէյ.

Հազարաւոր անձինք ամէն ազգէ՝ կրնան վկայել այս օգտակար դեղին զօրութիւնները և յատկութիւնները, և ապացուցանել 'ի պահանջել հարկին, թէ ասոր գործածութեամբը մարդոյս մարմինը և անդամները առողջութիւն ըստացան, յետ 'ի զուր գործածելոյ ուրիշ զանազան դեղեր։ Կրնայ մէկը խիստ յայտնապէս համոզուիլ այս սպեղանիին սքանչելի բժշկութեանցը վրայ, եթէ կարդալու ըլլայ օրագիրները, որոնք այս բաները անպատճառ կը պատմեն շատ տարիներէ հետէ։ Այս պատմութեանց շատերը այնքան զարմանալի են, մինչև մեր բժիշկներէն ամենէն հռչակաւորները կ'ապշեցընեն։ Որչափ մարդիկ այս գերագոյն և ազդու դեղով վերստին ստացան զգործածութիւնը իրենց բազկաց և սրունգաց (պաճաց), զկնի շատ ժամանակ նայուելու հիւանդանոցաց մէջ, ուր հարկ կ'ըլլար զնջանիլ՝ իրենց անդամոց մէկը կտրել տալու։ Ասոնցմէ շատերը այս ապաստանարանները թող տալով և իրենց ցաւը ծածկելով. որ չըլլայ թէ ևս առաւել ցաւալի գործողութեան մը ենթակայ ըլլան, կատարելապէս բժշկեցան յիշեալ սպեղանիները գործածելով։ Այս բժշկեալ մարդիկներէն շատերը՝ երախտագիտութեան ջերմեռանդ զգացմունքէ շարժեալ, վկայեցին և հաստատեցին այս բարերար վախճանները առաջի քաղաքապետ Լօրտին և ուրիշ պաշտօնատարաց Լոնտոնի, իրենց վկայութեանցը մեծագոյն հաստատութիւն տալու համար։

Ոչ ոք պիտի յուսահատէր իւր հիւանդ կացութեանը վրայ, եթէ բաւական վստահութիւն ունենար խնամօք փորձելու այս դեղը և շարունակելու այս դարմանը, որչափ ժամանակ որ իւր ախտին բնութիւնը կը պահանջէ։ Եւ այս բանին հաստատուն վախճանը պիտի ապացուցանէ թէ, [illegible] կայ բժշկութիւն։

Այս սպեղանին յատկապէս հետևեալ հիւանդութեանց համար օգտակար է։

Վիրաւորեալ սրունգները։
Ծիծերուն հիւանդութիւնները։
Խաղաւարտք մորթոյն (բիւսթիւլ)։
Խածուածք մժեղաց և փոքրիկ ճանճերու։
Հազագործաց բորոտութիւնը։ Ճեղքուածք ձեռաց։
Քաղցկեղ (չիրիփէնչէ)։ Ցաւք որովայնի։
Զմեռնահարութիւնք (Թավուք կէօզիւ)։
Ընդարձակումն երակաց և սրունից (պալըըը)։
Կոշտք ոտից. Ուռոյցք մանուց։
Ջրգողութիւն (սըսգա)։ Օձիկ (ելանճըգ իլէթի)։
Ուռոյցք որովայնի, կողից, և երաստանի։
Ոտնացաւութիւն (Նիգրիս)։ Բորոտութիւն։
Երիկամնաժէտութիւն (Նէֆրիթ)։
Ցաւք երեսաց, կողից, և անդամոց։
Տեռատեսութիւն (մայասըլ)։
Յօդացաւութիւն (րիւմաթիմ)։
Խոյլ պարանոցի (սուաճա)։ Ուռկութիւն (լէփր)։
Արեան ապականութենէ պատճառեալ դէպք։
Այրելէն պատճառեալ վէրք։
Գոնջութիւն գլխոյ (գէլ) և ուրիշ տեղեաց։
Պալարք (չիպ)։ Փողացաւք։
Գլխացաւութիւն։ Աչքացաւութիւն։
Ջղացաւական սաստիկ դէպք։
Ուռոյցք (գիւմէօր)։ Կեղք (իւլսէռ)։
[illegible] զանազան ախտք, որպիսի են վէրք, այտուց (շիշ) և քաղցկեղ։

Այս սպեղանին կը վաճառի 'ի Լոնտոն միստր Թովմա Հոլօուէյին գործատունը, որ է Սթրէնտ ըսուած թաղը թիւ 244. իսկ օտար երկիրները ունեցած իւր գործակալաց անունները ասոնք են. Իզմիր՝ Ա. Ծիրաւիչի. Կ. Պոլիս՝ Ա. Սթամբա. և Ֆ. Տէլլասուտա, Գաւտիլ՝ Մ. Պիծոնի, Աղէքսանդրիա՝ Ֆ. Բէրրինի. Խարպի՝ Կոսպարի. Բէիւ կըլին՝ Սթիերակիչ։

Այս սպեղանիին ամանները զանազան մեծութեամբ են. և կը վաճառուին 9. 22. 33. 88, 176 և 264 ղրուշի իւրաքանչիւրը, և ամէն մէկուն մէջ տպեալ ծանուցագիր մը կայ, որ յիշեալ սպեղանիին գործածութեան վրայօք մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ, գաղղիարէն, անգղիարէն և հայերէն լեզուաւ։

Միստր Թովմա Հոլօուէյ՝ իւր այս դեղօրէից համար Ամերիկայի Նիւ Եորք քաղաքը ևս նոր գործատուն մը հաստատեց. որ կըգտնուի 'ի Մէյտըն Լէն փողոցը, թիւ 80։

Խմբագիր-տէր լրագրոյս.
Ղուկաս Գ. Պալթազարեան։

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՅՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ